Cubiss Brabant

West-Brabant

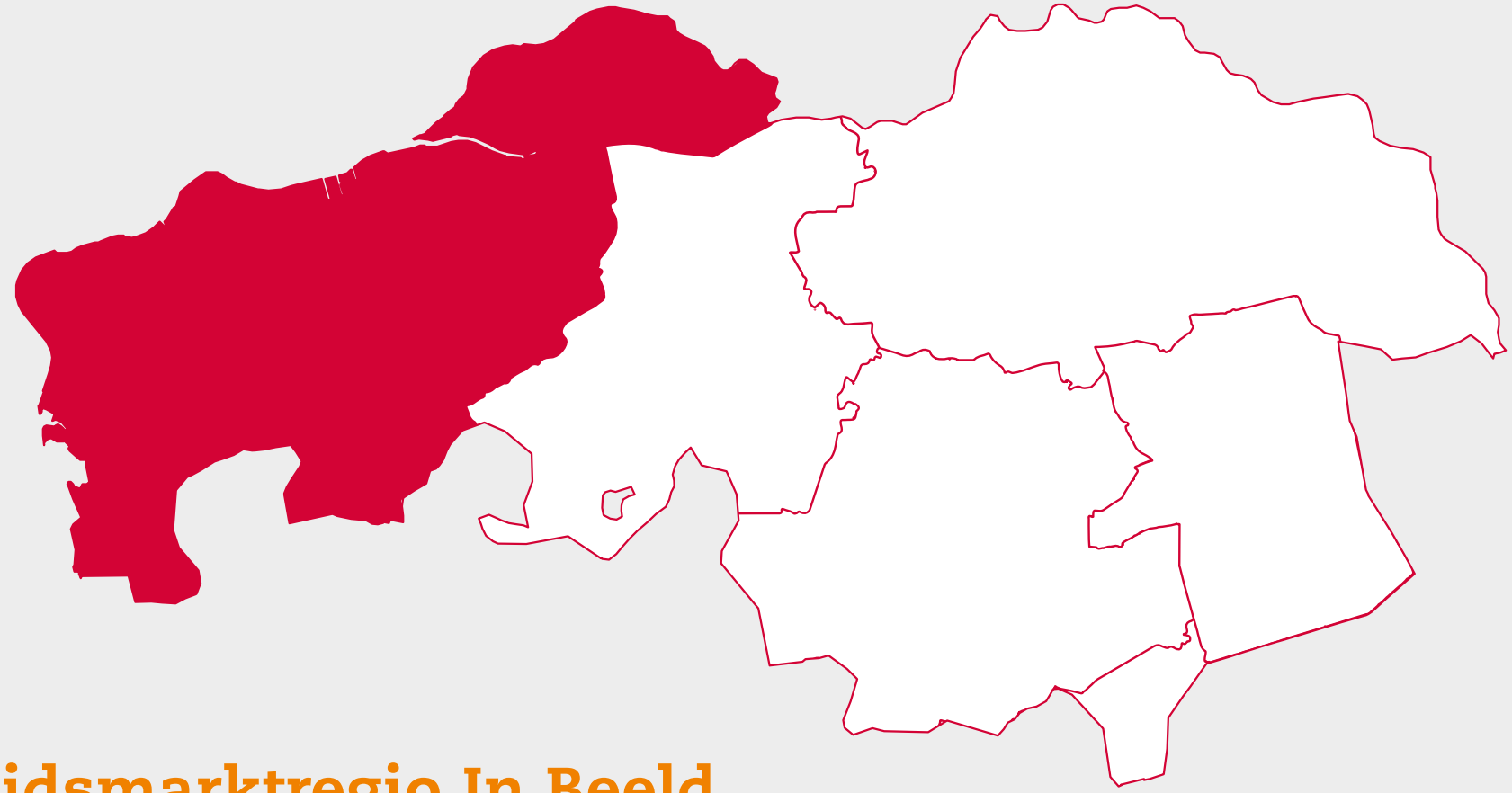

Arbeidsmarktregio In Beeld

Inzicht in de vijf belangrijke thema's binnen West-Brabant

Inhoud

Op basis van de iconen die aan de linkerkant van elke pagina zijn opgenomen, zie je telkens in welk hoofdstuk je je bevindt. Het desbetreffende icoon is dan opgelicht. Om naar een ander hoofdstuk te gaan, klik je op het icoon van dat specifieke hoofdstuk.

Inleiding ..... Blz. 3

Lezen, schrijven en rekenen ..... Blz. 5

Digitale vaardigheden ..... Blz. 11

Gezondheidsvaardigheden ..... Blz. 13

Financiële vaardigheden ..... Blz. 15

Tabel- en voetnoten ..... Blz. 19

Inleiding

Onze maatschappij is sterk in transitie, op vele vlakken. Veranderingen gaan snel en vooruitzichten zijn onzeker en complex. Deze ontwikkelingen vragen veel van burgers. Van hen wordt verwacht dat ze zelfredzaam zijn en volwaardig participeren in de samenleving, nu én in de toekomst. Om de ontwikkelingen te kunnen volgen moeten burgers over meer kennis, vaardigheden en flexibiliteit beschikken dan voorheen. Dit heeft het corona-tijdperk alleen nog maar meer duidelijk gemaakt. De maatregelen die werden opgelegd door de overheid waren zeker niet voor iedereen duidelijk. Het lezen van de maatregelen was voor velen al een uitdaging, het begrijpen en de impact ervan nog meer. Een grote groep mensen heeft onvoldoende capaciteiten om te kunnen aansluiten bij tal van maatschappelijke ontwikkelingen, kan onvoldoende meedoen in de digitale netwerksamenleving en heeft onder meer een afstand tot de arbeidsmarkt.

Veel Nederlanders beschikken over onvoldoende basisvaardigheden om (volwaardig) te kunnen deelnemen aan deze huidige samenleving. Onder basisvaardigheden verstaan we **lezen, schrijven en rekenen**, maar ook **digitale**, **financiële**, **sociale en juridische**, en **gezondheidsvaardigheden** (de zogenaamde 'Schijf van vijf basisvaardigheden').

In deze rapportage wordt gekeken naar burgers met onvoldoende taal-, digitale, gezondheids- en financiële vaardigheden in de arbeidsmarktregio West-Brabant, één van de vijf arbeidsmarktregio's in de provincie Noord-Brabant.[1]

De arbeidsmarktregio West-Brabant wordt gevormd door 14 Noord-Brabantse gemeenten: Altena, Bergen op Zoom, Breda, Drimmelen, Etten-Leur, Geertruidenberg, Halderberge, Moerdijk, Oosterhout, Roosendaal, Rucphen, Steenbergen, Woensdrecht en Zundert. De gemeenten Breda (circa 184.000 inwoners), Roosendaal (circa 77.000 inwoners) en Bergen op Zoom (bijna 67.000 inwoners) vormen de drie grootste gemeenten in de arbeidsmarktregio, waarbij Breda tevens centrumgemeente is.[2] Enkele demografische kenmerken van de arbeidsmarktregio zijn in de tabel op de volgende pagina weergegeven.[3]

Vergeleken met de landelijke percentages, wordt de regio gekenmerkt door relatief veel banen en vestigingen in de sectoren Industrie, Landbouw en Handel.

Binnen de regio is de sector Industrie voornamelijk goed vertegenwoordigd in de gemeente Rucphen (28,8% vestigingen) en Moerdijk (32,9% banen), de sector Landbouw vooral in Zundert (20,2% vestigingen en 21,6% banen) en Handel met name in Altena (19,5% vestigingen en 23% banen).

	Categorie	AMR West-Brabant		Provincie Noord-Brabant		Nederland	
		absoluut getal	percentage	absoluut getal	percentage	absoluut getal	percentage
Aantal inwoners		689.416		2.524.366		17.282.163	
Potentiële beroepsgroep		442.462	64,2%	1.635.578	64,8%	11.228.340	65%
Leeftijd potentiële beroepsgroep	15 tot 20 jaar	41.184	9,3%	152.837	9,3%	1.052.019	9,4%
	20 tot 25 jaar	40.981	9,3%	155.137	9,5%	1.079.925	9,6%
	25 tot 45 jaar	160.190	36,2%	604.183	36,9%	4.255.450	37,9%
	45 tot 65 jaar	200.107	45,2%	723.421	44,2%	4.840.946	43,1%
65-plussers	65 tot 80 jaar	108.633		382.869		2.515.184	
	80 jaar en ouder	33.097		120.830		798.820	
Migratiesaldo[4]			8,6%		8,0%		6,3%
Aantal banen (per 1000 inwoners, 15-74 jaar)		762,1		811,4		792,1	
Banen per sector	Industrie[5]		19,3%		21,3%		16,2%
	Landbouw		3,3%		2,7%		2,6%
	Handel		19,6%		18,8%		17,5%
	Collectieve dienstverlening (onderwijs, gezondheidszorg en openbaar bestuur)		26,6%		26,6%		29,7%
	Zakelijke dienstverlening[6]		29,0%		28,5%		31,8%
	Overige dienstverlening[7]		2,1%		2,0%		2,2%
Aantal vestigingen van bedrijven (per 1000 inwoners, 15-64 jaar) 2019		125,8		125,8		129,6	
Vestigingen[8] **per sector**	Industrie		16,0%		16,8%		14,4%
	Landbouw		4,4%		4,9%		4,5%
	Handel		17,1%		17,1%		15,7%
	Collectieve dienstverlening		20,4%		19,5%		21,5%
	Zakelijke dienstverlening		35,7%		35,4%		38,3%
	Overige dienstverlening		6,3%		6,1%		5,7%

Tabel 1. **Demografische gegevens arbeidsmarktregio en Nederland**

Lezen, schrijven en rekenen*

Ongeveer 1 op de 9 Nederlanders tussen de 16 en 65 is laaggeletterd (11,9%). In totaal komt dit neer op 1,3 miljoen mensen. Indien ook de doelgroep 65+ wordt meegenomen, komen er naar schatting nog eens 600.000 laaggeletterden bij. Het aantal laaggeletterden in Nederland groeit bovendien nog steeds.[9]

Definitie laaggeletterdheid

Laaggeletterdheid is een overkoepelende term voor mensen die grote moeite hebben met lezen en schrijven. Een laaggeletterde is iemand met taalniveau 1F (het niveau waarmee een kind de basisschool hoort te verlaten) of lager. Dit houdt in dat een laaggeletterde wel een beetje kan lezen en schrijven, maar hier in het dagelijks leven (grote) moeite mee heeft. Laaggeletterden zijn geen analfabeten, want die kunnen helemaal niet lezen en schrijven, zelfs niet een beetje.

Uit wetenschappelijk onderzoek is bekend dat de mate van geletterdheid op een voorspelbare manier samenhangt met demografische en sociaaleconomische kenmerken. Denk bijvoorbeeld aan opleidingsniveau, leeftijd, arbeidsmarktstatus, geslacht, opleidingsrichting, beroepsprestige en land van herkomst. Zo komt laaggeletterdheid voornamelijk voor in de leeftijdscategorie 45-plus en onder mensen met een laag opleidingsniveau, zijn er relatief meer vrouwen dan mannen laaggeletterd en zijn mensen met een niet-Westerse migratieachtergrond relatief vaker laaggeletterd.

LAAGGELETTERDEN IN NEDERLAND 16-65 jaar

Hieronder wordt cijfermatig weergegeven in hoeverre laaggeletterdheid voorkomt binnen diverse (bevolkings)groepen in Nederland.

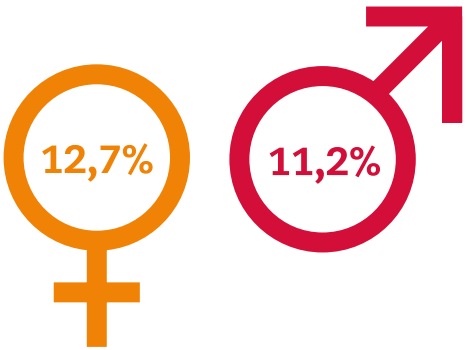

5%	8,1%	8,9%	14,1%	21,5%
16-24 jr.	25-34 jr.	35-44 jr.	45-54 jr.	55-65 jr.

Opleidingsniveau

Lager onderwijs	42,3 %
Vmbo-bb-kb/mbo-1	24,4%
Vmbo-gl/tl	14,0%
Mbo 2 of hoger	9,2%
Havo/vwo	2,9%
Hbo	2,3%
Wo	2,5%

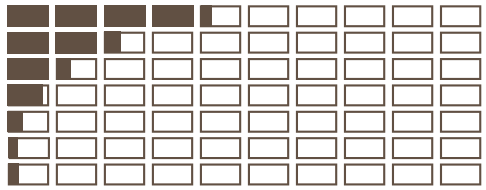

8,2% Autochtoon

37% Allochtoon 1e generatie

9% Allochtoon 2e generatie

19% Allochtoon westers

46% Allochtoon niet-westers

**Het onderdeel rekenen wordt niet meegenomen in dit document omdat hierover onvoldoende harde gegevens beschikbaar zijn.*

Laaggeletterdheid in de arbeidsmarktregio West-Brabant

In de arbeidsmarktregio West-Brabant wonen in totaal 53.000 + 35.700 = 88.700 laaggeletterden. Naar schatting is 12% van de 16- t/m 65-jarigen in deze regio laaggeletterd.[10] Dit komt neer op ruim 53.000 laaggeletterden. Daarnaast is naar schatting meer dan een kwart van de leeftijdsgroep 65-plus laaggeletterd. Dit zijn circa 35.700 Brabanders in deze regio.[11] Ten opzichte van het landelijke percentage (11,9%), scoort de arbeidsmarktregio West-Brabant vrijwel gelijk. Ten opzichte van de provincie Noord-Brabant (10,6%) kent de arbeidsregio een relatief hoger aantal laaggeletterden.

De groep laaggeletterden in de leeftijd van 16-65 jaar kan verder worden ingedeeld in sub- of doelgroepen: de grootste groep van de laaggeletterden (resp. 31% in Nederland en 26% in AMR West-Brabant) valt in de subgroep 'Migranten in de leeftijd van 30 of ouder met partner en/of kinderen'. Mensen in deze groep hebben allemaal een migratieachtergrond[12] (met name 1e generatie), zijn tussen de 30 en 65 jaar oud en hebben meestal zowel een partner als kinderen en het opleidingsniveau overwegend niet-hoogopgeleid. Een tweede relatief grote subgroep wordt gevormd door 'Nederlandse werkenden (50+) met gezin' (17%). Mensen in deze groep hebben allemaal een Nederlandse achtergrond, zijn allemaal 50 t/m 65 jaar oud, hebben zowel een partner als kinderen, zijn werkend en zijn overwegend niet-hoogopgeleid (maximaal vmbo).[13] Uit onderzoek blijkt verder dat werkende laaggeletterden relatief vaak werkzaam zijn in facility management, reiniging en landschapsverzorging en het gaat daarbij vaak om mensen met een beroep als schoonmaker, hulpkracht in de bouw, industrie of landbouw of productiemachinebediener.[14]

De vertegenwoordiging van laaggeletterdheid in de onderscheiden subgroepen komt overeen met het landelijke beeld.[15] Alleen de groep 'Nederlandse niet-actieven (50+) met gezin' vormt in de arbeidsregio West-Brabant naar verhouding een iets groter percentage van de groep laaggeletterden dan in Noord-Brabant en Nederland (13% tegenover resp. 12% en 10%).

	Percentage laaggeletterdheid West-Brabant	Gemiddeld percentage van de 5 AMR's in Provincie Noord-Brabant	Nederland
Gemiddelde laaggeletterdheid	11	11	12
Sub-/Doelgroep			
A. Nederlandse werkenden (50+) met gezin	17	17	14
B. Nederlandse niet-actieven (50+) met gezin	13	12	10
C. Nederlandse werkenden (30-50 jaar)	9	9	8
D. Oudere Nederlandse singles (50+)	8	8	9
E. Jongeren (<30 jaar) zonder partner of kinderen	11	12	11
F. Migranten (30+) met partner en/of kinderen	26	26	31
G. Divers	16	16	16

Tabel 2. **Laaggeletterdheid in de arbeidsmarktregio('s) en Nederland, verdeeld in subgroepen**

Verklaring oververtegenwoordiging laaggeletterden in gemeenten in de arbeidsmarktregio West-Brabant

Onderstaande figuur toont in welke gebieden er binnen de arbeidsmarktregio Midden-Brabant een over- of ondervertegenwoordiging van laaggeletterden is. Laaggeletterdheid hangt, zoals gezegd, samen met bepaalde demografische en sociaaleconomische kenmerken als leeftijd, arbeidsmarktstatus, geslacht en land van herkomst. Zo komt laaggeletterdheid voornamelijk voor in de leeftijdscategorie 45-plus en onder mensen met een laag opleidingsniveau, zijn er relatief meer vrouwen dan mannen laaggeletterd en zijn mensen met een niet-westerse migratieachtergrond relatief vaker laaggeletterd. Omdat gemeenten, maar ook wijken en (dorps)kernen van elkaar verschillen wat betreft demografie en sociaaleconomische structuur, komt laaggeletterdheid in bepaalde gebieden vaker voor.

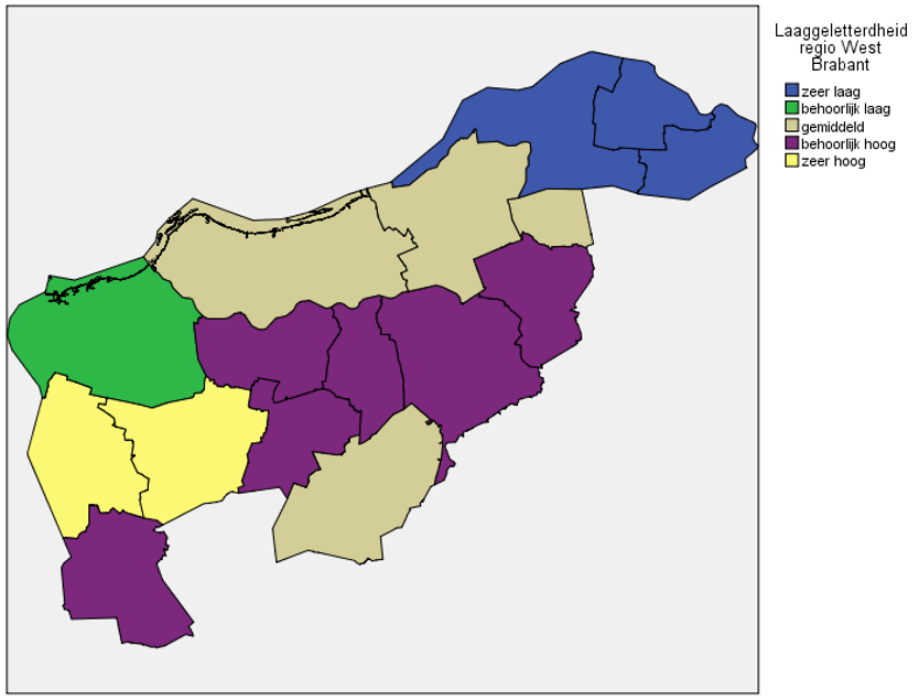

Figuur 1. **Kans op laaggeletterdheid in de arbeidsmarktregio**

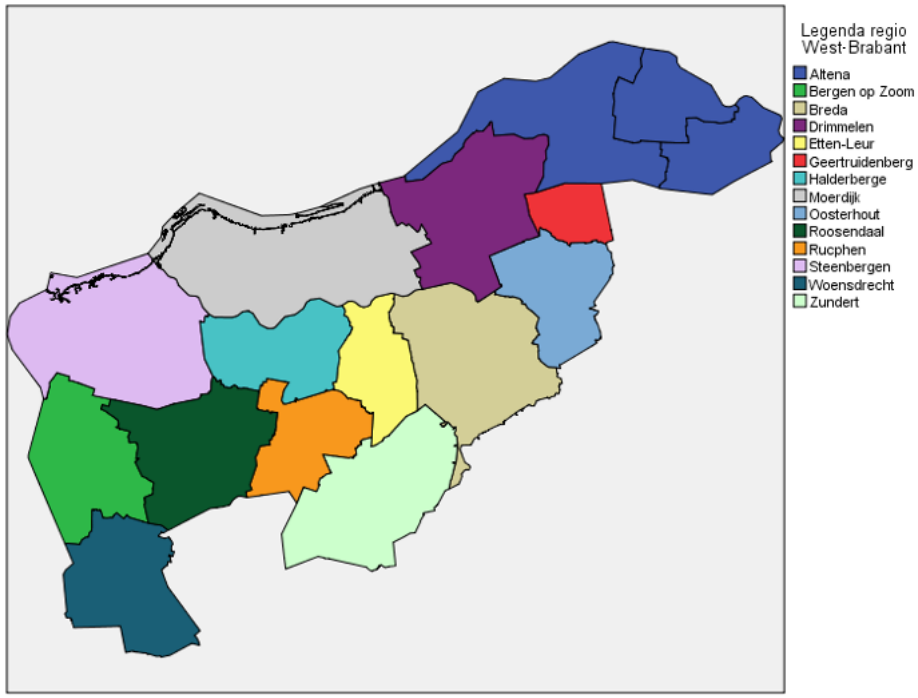

Figuur 2. **Legenda van gemeenten in de arbeidsmarktregio**

Binnen de arbeidsmarktregio West-Brabant wonen in de gemeente Bergen op Zoom en Roosendaal verhoudingsgewijs de meeste laaggeletterden. De kans op laaggeletterdheid is hier zeer hoog. Ook de gemeenten Breda, Etten-Leur, Halderberge, Oosterhout, Rucphen en Woensdrecht kennen relatief veel laaggeletterde inwoners; de kans op laaggeletterdheid is behoorlijk hoog. In de gemeenten Drimmelen, Geertruidenberg, Moerdijk en Zundert is die kans gemiddeld. Steenbergen wordt juist gekenmerkt door relatief weinig laaggeletterden en in Altena is die kans zelfs zeer laag.

In de arbeidsmarktregio West-Brabant is ongeveer de helft (49,6%) van de inwoners 45 jaar of ouder. Dat is iets meer dan het landelijke percentage (47%). In Noord-Brabant is 48,7% van de inwoners 45 jaar of ouder. Binnen de arbeidsmarktregio West-Brabant worden met name de gemeenten Rucphen (56,2%), Woensdrecht (55%), Halderberge (53,6%), Oosterhout (51,6%) en Bergen op Zoom en Roosendaal (resp. 51,3% en 50,8%) gekenmerkt door een relatief

oudere populatie. Dit is een belangrijke verklaring voor het feit dat er in deze gemeenten een oververtegenwoordiging is van laaggeletterden binnen de regio. Ook andere gemeenten, zoals Drimmelen en Zundert (resp. 53,6% en 53,9%) en Moerdijk (52,6%) kennen een relatief oudere populatie, maar deze gemeenten scoren weer lager op andere indicatoren van laaggeletterdheid, waardoor de kans op laaggeletterde inwoners hier gemiddeld is. Breda heeft naar verhouding het laagste percentage inwoners van 45 jaar of ouder, namelijk 44,5%.

Non-participatie op de arbeidsmarkt vormt een verklaring voor het hogere percentage laaggeletterden in de gemeenten Bergen op Zoom, Rucphen, Roosendaal, Breda en Oosterhout; resp. 16,4%, 14,7%, 14,5%, 12,8% en 12,6% van de potentiële beroepsbevolking in deze gemeenten participeert niet op de arbeidsmarkt.[16] In de overige gemeenten is het percentage non-participatie lager, variërend van slechts 2,9% (in Altena) tot omstreeks het regionale percentage van 12,3% (in Etten-Leur). In 2017 ontving 14% van de potentiële beroepsbevolking in Nederland een uitkering (bijstands-, werkloosheids- of arbeidsongeschiktheidsuitkering). In zowel de provincie Noord-Brabant als in de arbeidsmarktregio West-Brabant participeert 12% niet op de arbeidsmarkt.

In Nederland heeft 24% van de inwoners een migratieachtergrond[17], in Noord-Brabant is dat ruim 19% en in de arbeidsmarktregio West-Brabant is het percentage eveneens 19% (precies: 19,3%). Binnen de regio worden met name de gemeenten Bergen op Zoom en Roosendaal (resp. 25,1% en 25,2%), Breda (23,9%), Woensdrecht (23,3%) en Oosterhout (20,3%) gekenmerkt door een relatief hoog percentage inwoners met een migratieachtergrond. Dat is ook een verklaring voor een oververtegenwoordiging van laaggeletterden in deze gemeenten. Bovendien heeft resp. 15,1% van de inwoners van Bergen op Zoom, 13,9% van de inwoners van Roosendaal, 12,6% van de inwoners van Breda en 11% van de inwoners van Oosterhout een niet-westerse migratieachtergrond. Onder mensen met een niet-westerse migratieachtergrond komt laaggeletterdheid meer voor dan onder mensen met een westerse migratieachtergrond. De overige gemeenten binnen de arbeidsmarktregio hebben een lager percentage inwoners met een migratieachtergrond, variërend van 7% (in Altena) tot het regionale percentage van 19,2% (in Etten-Leur).

Het aantal laagopgeleiden onder de 19- tot 65-jarige inwoners van de arbeidsmarktregio West-Brabant is hoger (27%) dan het landelijke percentage (23%). Binnen de regio worden met name de gemeenten Rucphen (38%) en Zundert (36%) gekenmerkt door een relatief hoog percentage laagopgeleiden in de leeftijd tot 65 jaar. In de overige gemeenten varieert het percentage van 18% (in Breda) tot 30% (in Roosendaal). Onder de 65-plussers uit de arbeidsmarktregio West-Brabant is het aantal inwoners dat geen opleiding of een mavo/lbo-opleiding heeft genoten (65%) ook hoger dan het landelijke percentage (57%).[18] Binnen de regio worden met name de gemeenten Rucphen (80%) en Zundert (77%) gekenmerkt door een relatief hoog percentage laagopgeleide 65-plussers. In de overige gemeenten varieert het percentage van 52% (in Breda) tot 69% (in Steenbergen).

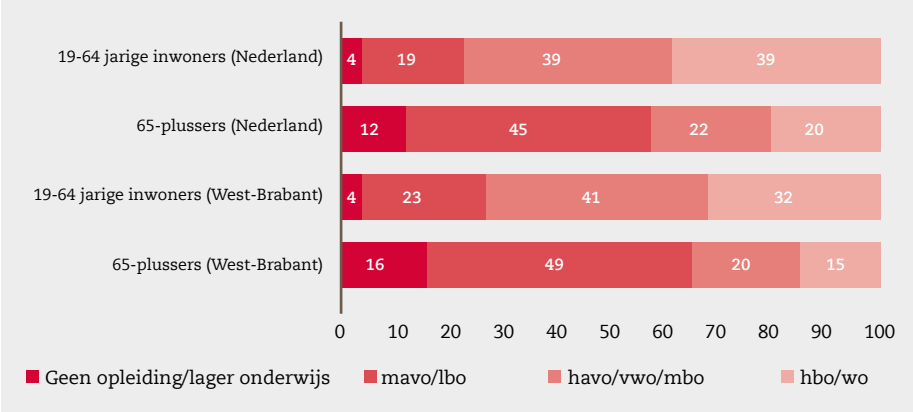

Figuur 3. Opleidingsniveau (%) van inwoners in de arbeidsmarktregio vs. Nederland (2016) (GGD) Risico's op laaggeletterdheid

Risico's op laaggeletterdheid

Van de groep laaggeletterden in de leeftijd van 16 tot 65 jaar heeft landelijk 42,3% maximaal de lagere school afgerond. Daarnaast is bijna een kwart van de potentiële beroepspopulatie zonder afgeronde mbo 2-opleiding laaggeletterd. Deze groep heeft daarmee ook geen startkwalificatie behaald; het minimum niveau onderwijs dat nodig is om kans te maken op duurzaam geschoold werk in Nederland. Uitstromen uit het onderwijs met een diploma lager dan mbo-niveau 2 wordt beschouwd als voortijdig schoolverlaten.[19] In het schooljaar 2018-2019 was landelijk gezien 2% van alle leerlingen in het voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs voortijdige schoolverlater, in de arbeidsmarktregio West-Brabant is het percentage eveneens 2%, variërend van 1% in Geertruidenberg tot 3% in Roosendaal.[20]

Daarnaast is er een groep jongeren (15-27 jaar) die niet deelneemt aan initieel onderwijs, niet werkt en geen cursussen of trainingen volgt, zogenaamde NEET's (Not in Education, Employment or Training). NEET-jongeren kunnen voortijdig schoolverlaters zijn, maar dat hoeft niet. Andersom is een voortijdig schoolverlater niet per definitie een NEET-jongere; dit is het geval als hij of zij werkt.

Van deze groep is 22,5% laaggeletterd. Vergeleken met de groep die wél participeert aan onderwijs, werk of trainingen (10,5%) is dat percentage significant hoger.[21] Als er in de arbeidsmarktregio West-Brabant wordt gekeken naar de percentages van niet-werkende jongeren in de leeftijd van 15 tot 27 jaar, die formeel geen onderwijs volgen ten opzichte van het totaal aantal (werkende en niet-werkende) jongeren in die leeftijdscategorie, dan hebben met name de gemeenten Steenbergen (18%) en Woensdrecht (10,7%) relatief veel jongeren zonder werk en onderwijs. In de gehele regio is het percentage 8%. Dat is hoger dan het percentage in de provincie Noord-Brabant (7,5%) en lager dan het landelijke percentage (8,8%).

In Nederland heeft de vroeg- en voorschoolse educatie tot doel om taal- en onderwijsachterstanden in een vroeg stadium te voorkomen, vroegtijdig op te sporen en aan te pakken. Cijfers over indicaties of het bereik van vve per gemeente zijn niet voorhanden, wel houden de GGD's in Noord-Brabant taal- en spraakproblemen bij van kinderen in de leeftijd van 0-11 jaar.[22] In de arbeidsmarktregio West-Brabant heeft 6% van de kinderen in die leeftijdsgroep taal- en spraakproblemen, waarbij Geertruidenberg en Rucphen naar verhouding het hoogste percentage hebben: 9%. In de overige gemeenten varieert het aandeel van 3% in Breda tot 7% in Etten-Leur, Oosterhout en Roosendaal.

Jongeren zonder werk en onderwijs (NEET), jongeren van 15-27 jaar (%)	
Altena	5,0
Bergen op Zoom	9,0
Breda	8,1
Drimmelen	5,7
Etten-Leur	7,1
Geertruidenberg	7,4
Halderberge	7,9
Moerdijk	6,4
Oosterhout	6,8
Roosendaal	8,4
Rucphen	7,1
Steenbergen	18,0
Woensdrecht	10,7
Zundert	6,7
AMR West-Brabant	**8,0**
Provincie Noord-Brabant	**7,5**
Nederland	**8,8**

Legenda kleuren:

- 5 < 8
- 8 < 10
- > 10

Tabel 3. Jongeren zonder werk en onderwijs (NEET) (2018) binnen de arbeidsmarktregio (CBS)

Heeft op dit moment taal- of spraakproblemen (0-11 jaar)[23]	
Aalburg	4
Werkendam	4
Woudrichem	5
Altena	4
Bergen op Zoom	5
Breda	3
Drimmelen	6
Etten-Leur	7
Geertruidenberg	9
Halderberge	6
Moerdijk	6
Oosterhout	7
Roosendaal	7
Rucphen	9
Steenbergen	6
Woensdrecht	6
Zundert	6
AMR West-Brabant	**6**
Provincie Noord-Brabant	**6**

Legenda kleuren:

- < 4
- 4 < 5
- 5 < 6
- 6 < 7
- >= 7

Tabel 4. GGD-gegevens taal- of spraakproblemen bij kinderen (0-11 jaar) binnen de arbeidsmarktregio (2017-2018)

CBS hanteert sinds 2019 een combinatie van een viertal indicatoren om onderwijsachterstanden te voorspellen en in kaart te brengen. Voorheen was het opleidingsniveau van de ouders leidend, nu wordt er ook gebruik gemaakt van drie aanvullende indicatoren: land van herkomst, verblijfsduur van de moeder in Nederland en of ouders of gezin in de schuldsanering zitten. Deze cijfers zijn beschikbaar op het niveau van een arbeidsmarktregio en op gemeentelijk niveau en vervolgens op wijkniveau. Cijfers op landelijk en provinciaal niveau zijn niet beschikbaar.[24] Onderstaande tabel laat zien welk percentage van de kinderen in de arbeidsmarktregio binnen de landelijke doelgroep valt van kinderen met het hoogste risico op onderwijsachterstand. In de gehele regio behoort 14% van alle basisschoolleerlingen (inclusief kleuters) tot de risicogroep. Ter vergelijking: in Nederland is dat 15%. Binnen de arbeidsmarktregio wonen met name in de gemeenten Bergen op Zoom (20%), Roosendaal (19%), Halderberge en Rucphen (beide 18%) naar verhouding veel kinderen met een risico op onderwijsachterstand. In de overige gemeenten binnen de regio varieert dat van 8% in Drimmelen tot 16% in Oosterhout.

% kinderen dat valt binnen de landelijke doelgroep van kinderen met hoogste risico op onderwijsachterstand	
Altena	10
Bergen op Zoom	20
Breda	13
Drimmelen	8
Etten-Leur	12
Geertruidenberg	11
Halderberge	18
Moerdijk	11
Oosterhout	16
Roosendaal	19
Rucphen	18
Steenbergen	12
Woensdrecht	14
Zundert	11
AMR West-Brabant	**14**
Nederland	**15**

Tabel 5. **Percentage kinderen met hoogste risico op onderwijsachterstand (2017) (CBS)**

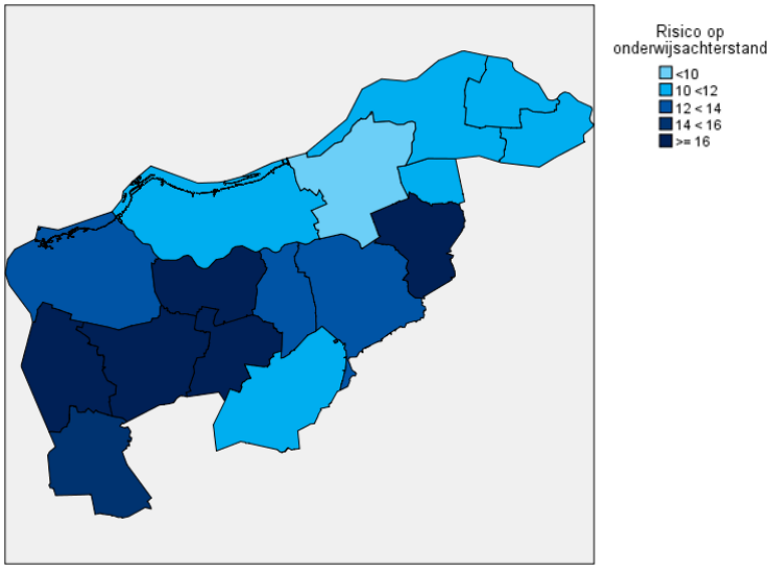

Figuur 4. **Risico op onderwijsachterstanden in de arbeidsmarktregio (2017) (CBS)**

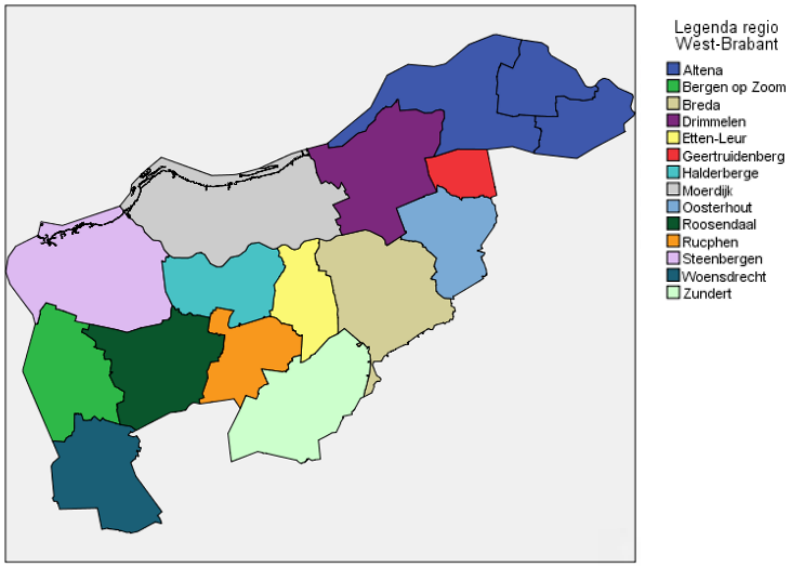

Figuur 5. **Legenda van gemeenten in de arbeidsmarktregio**

Digitale vaardigheden

Digitale vaardigheden worden onderverdeeld in:

- **ICT-basisvaardigheden**
- **Mediawijsheid**
- **Informatievaardigheden**
- **Computational thinking**

Onder **ICT-basisvaardigheden** worden de kennis en vaardigheden verstaan die nodig zijn om de werking van computers en netwerken te begrijpen, om te kunnen omgaan met verschillende soorten technologieën en om de bediening, de mogelijkheden en de beperkingen van technologie te begrijpen.

Mediawijsheid is het geheel van kennis, vaardigheden en mentaliteit waarmee burgers zich bewust, kritisch en actief kunnen bewegen in een complexe, veranderlijke en fundamenteel gemedialiseerde wereld.

Informatievaardigheden omvat het scherp kunnen formuleren en analyseren van informatie uit bronnen, het op basis hiervan kritisch en systematisch zoeken, selecteren, verwerken, gebruiken en verwijzen van relevante informatie en deze op bruikbaarheid en betrouwbaarheid beoordelen en evalueren.

Computational thinking is simpel gezegd problemen oplossen met behulp van de computer. Daarvoor moet iemand in staat zijn om een probleem zo te formuleren dat een computer (of mens) het begrijpt; in kleine logische stappen. Anders geformuleerd: het procesmatig (her)formuleren van problemen op een zodanige manier dat het mogelijk wordt om met computertechnologie het probleem op te lossen. Het gaat daarbij om een verzameling van denkprocessen waarbij probleemformulering, gegevensorganisatie, -analyse en -representatie worden gebruikt voor het oplossen van problemen met behulp van ICT-technieken en -gereedschappen.[25]

Ongeveer 1 op de 5 Nederlanders tussen de 16 en 75 jaar beschikt over een laag niveau van digitale vaardigheden.[26] Daarnaast maakt circa 5% geen gebruik van het internet en/of is geheel niet digitaal vaardig.

Er zijn in Nederland vijf groepen te onderscheiden die gemiddeld gezien relatief vaak onvoldoende digitaal vaardig zijn[27]:

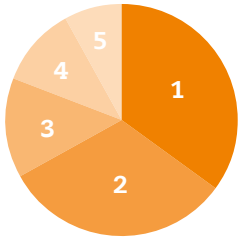

1. Ouderen, 65+ (35%)
2. Laagopgeleide oudere vrouwen (32%)
3. Werkende mannen van middelbare leeftijd met een hoog inkomen (14%)
4. Relatief jonge werkende of studerende mannen (11%)
5. Langdurig werklozen (8%)

Deze groepen laten zien dat er op het vlak van digitale vaardigheden geen sprake is van een generatieprobleem dat op termijn zal verdwijnen. Niet alleen ouderen beschikken relatief vaak over onvoldoende digitale vaardigheden, dit komt ook voor bij jongere leeftijdscategorieën.

Verband met laaggeletterdheid

Naast deze vijf groepen zijn laaggeletterden ook vaker digitaal niet-zelfredzaam.[28] Laaggeletterden hebben 3 keer meer kans om onvoldoende digitaal vaardig te zijn dan niet-laaggeletterden. Informatie kunnen lezen, begrijpen en gebruiken is een belangrijke randvoorwaarde bij de ontwikkeling van digitale vaardigheden.

Burgers met ontoereikende digitale vaardigheden in de arbeidsmarktregio West-Brabant

Naar verwachting beschikt 1 op de 5 inwoners van de arbeidsmarktregio West-Brabant over lage digitale vaardigheden. Dat komt neer op ruim 110.000 inwoners tussen de 15 en 80 jaar. Daarnaast maakt 5%, wat neerkomt op ruim 27.500 inwoners, geen gebruik van het internet en/of zijn geheel niet digitaal vaardig. In de tabel op de volgende pagina staan de aantallen inwoners per gemeenten binnen de arbeidsmarktregio weergegeven, die naar verwachting over onvoldoende digitale vaardigheden beschikken.

	Absolute aantallen Laag niveau digitale vaardigheden	Absolute aantallen Geen gebruik internet en/of geheel niet digitaal vaardig
Altena	8.627	2.157
Bergen op Zoom	10.712	2.678
Breda	29.316	7.329
Drimmelen	4.405	1.101
Etten-Leur	6.900	1.725
Geertruidenberg	3.424	856
Halderberge	4.849	1.212
Moerdijk	5.912	1.478
Oosterhout	8.877	2.219
Roosendaal	12.314	3.078
Rucphen	3.734	933
Steenbergen	4.100	1.025
Woensdrecht	3.536	884
Zundert	3.512	878
AMR West-Brabant	**110.219**	**27.555**
Provincie Noord-Brabant	**406.978**	**101.744**
Nederland	**2.748.705**	**687.176**

Tabel 6. Digitale vaardigheden binnen de arbeidsmarktregio

Gezondheidsvaardigheden

Gezondheidsvaardigheden zijn vaardigheden die je nodig hebt om goed te kunnen omgaan met je gezondheid en ziekte. Het gaat hierbij om het verkrijgen, begrijpen en gebruiken van informatie over gezondheid bij het nemen van beslissingen gerelateerd aan gezondheid. Er zijn drie niveaus van gezondheidsvaardigheden:

- **functionele vaardigheden:** basale kennis van gezondheid door het lezen, schrijven en begrijpen van informatie;
- **interactieve vaardigheden:** het vermogen vragen te kunnen stellen en actief informatie zoeken;
- **kritische vaardigheden:** informatie over ziekte en gezondheid analyseren en toepassen.

Uit Europees onderzoek blijkt dat 28,7% van de Nederlandse bevolking (16 jaar en ouder) lage gezondheidsvaardigheden heeft.[29]

Lage gezondheidsvaardigheden hangen samen met slechtere gezondheidsuitkomsten: een minder goede gezondheid (zowel fysiek als mentaal) en een grotere kans op vroegtijdig overlijden. Vooral chronisch zieken, mensen met een lage opleiding, mensen met financiële problemen en mensen boven de 75 jaar hebben vaak beperkte gezondheidsvaardigheden.

Verband met laaggeletterdheid

Ook laaggeletterden hebben vaak beperkte gezondheidsvaardigheden. Het kost hen moeite om informatie over hun ziekte te begrijpen en hun weg te vinden in de zorg. Studies laten ook overwegend een negatief verband zien tussen geletterdheid en verschillende gezondheidsuitkomsten: laaggeletterden hebben een verminderde (ervaren) fysieke en mentale gezondheid, een grotere kans om eerder te sterven, maken vaker gebruik van huisartsen- en ziekenhuiszorg, en maken minder vaak gebruik van preventieve zorg en nazorg.[30]

Daarnaast kan laaggeletterdheid op individueel vlak leiden tot een sociaal isolement en een gevoel van eenzaamheid. Laaggeletterden worden onzeker en durven niet buiten hun vertrouwde kring te opereren, te solliciteren, zich duidelijk uit te spreken of actief te participeren in groepsactiviteiten. Laaggeletterdheid is daarmee een bron van sociale, culturele en politieke uitsluiting voor het individu.

Burgers met onvoldoende gezondheidsvaardigheden in de arbeidsmarktregio West-Brabant

In de arbeidsmarktregio West-Brabant wonen naar verwachting ruim 158.000 burgers met lage gezondheidsvaardigheden. In onderstaande figuur is te zien hoe de inwoners van deze regio hun gezondheid werkelijk ervaren.

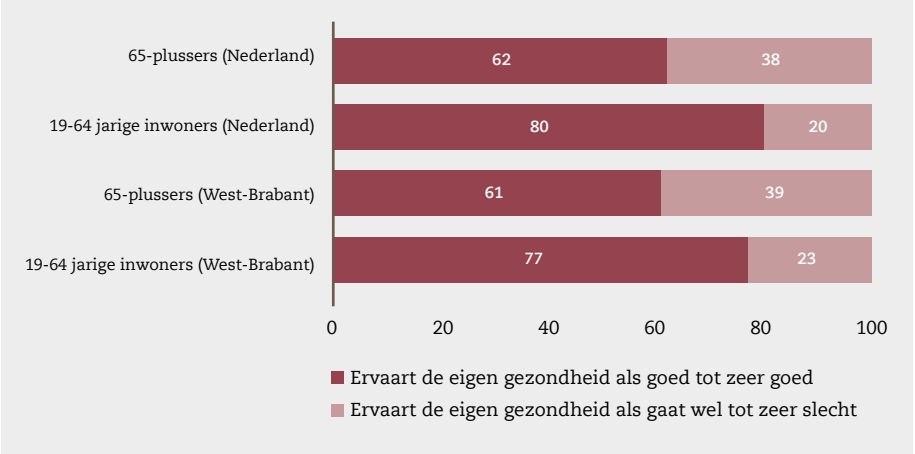

Figuur 6. **Ervaren gezondheid (%) in de arbeidsmarktregio vs. Nederland (2016) (GGD)**

De meerderheid van de inwoners van de regio West-Brabant ervaart hun gezondheid als goed tot zeer goed. Desondanks ervaart 23% van de 19- tot 65-jarige inwoners en 39% van de 65-plussers een (zeer) slechte gezondheid of een gezondheid die getypeerd kan worden als 'gaat wel'.
Binnen de regio voelen de 19- tot 65-jarige inwoners van de gemeenten Rucphen, Roosendaal, Bergen op Zoom en Moerdijk zich naar verhouding het minst gezond (resp. 29%, 25%, 25% en 24% ervaart de gezondheid als 'gaat wel tot (zeer) slecht'). In de overige gemeenten variëren de cijfers van 18% (in Altena) tot 23% (in Breda en Woensdrecht).
Inwoners van gemeenten Rucphen en Zundert (beide 45%), Steenbergen (43%) en Drimmelen en Geertruidenberg (beide 41%) in de leeftijd van 65 jaar of ouder voelen zich naar verhouding het minst gezond.

In de overige gemeenten variëren de cijfers van 35% (in Altena) tot 40% (in Bergen op Zoom). De gezondheidscijfers van de arbeidsmarktregio West-Brabant voor de leeftijdscategorie 19- tot 65-jarigen zijn iets slechter dan het landelijke percentage (80% gezonde 19- tot 65-jarigen). De 65-plussers van de arbeidsmarktregio West-Brabant voelen zich gemiddeld genomen iets minder gezond in vergelijking tot hun leeftijdgenoten in het land (62% gezonde 65-plussers).[31]

In de arbeidsmarktregio West-Brabant voelt meer dan een derde van de inwoners van 19 t/m 64 jaar zich eenzaam (40%), waarvan er in 11% sprake is van zeer (ernstige) eenzaamheid. Ter vergelijking: landelijk gaat het om 42% ervaren eenzaamheid waarvan 10% (zeer) ernstig. Als we binnen de regio kijken, dan wonen met name in de gemeenten Rucphen (46%), Zundert (45%), Bergen op Zoom (44%) en Etten-Leur (43%) relatief veel inwoners die zich eenzaam voelen. In de overige gemeenten variëren de cijfers van 33% (in Drimmelen) tot 42% (in Roosendaal). In de leeftijdscategorie 65-plus geeft 51% van de inwoners in de regio West-Brabant aan zich eenzaam te voelen, waarvan bij 11% sprake is van (zeer) ernstige eenzaamheid. Landelijk gaat het om 48%, waarvan 9% (zeer) ernstig. Binnen de regio zijn met name inwoners uit de gemeenten Rucphen en Zundert (beide 56%), Bergen op Zoom (55%) en Breda (53%) naar eigen zeggen eenzaam. In overige gemeenten variëren de percentages van 49 (o.a. in Geertruidenberg en Etten-Leur) tot 52% (in Roosendaal).[32]

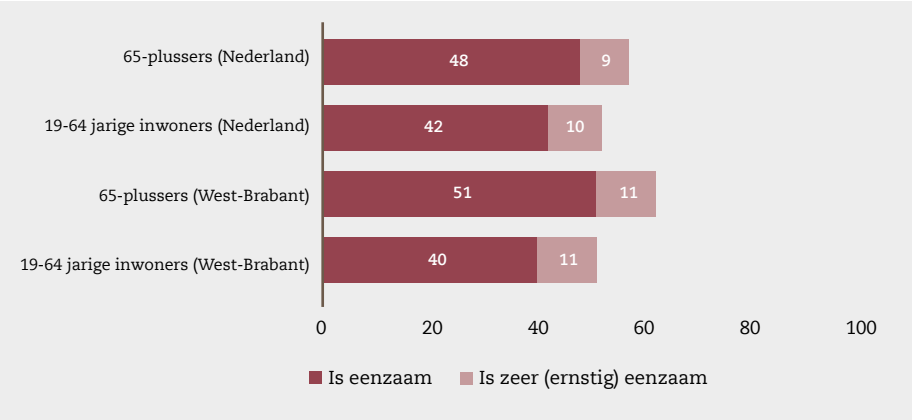

Figuur 7. Ervaren eenzaamheid (%) in de arbeidsmarktregio vs. Nederland (2016) (GGD)

Financiële vaardigheden

Financiële vaardigheden gaan over het 'kunnen omgaan met geld'. Het gaat er hierbij om dat mensen zowel op korte als op lange termijn hun financieel beheer op orde hebben. Financiële vaardigheden zijn steeds meer een basisvoorwaarde om zelfstandig te kunnen deelnemen aan de maatschappij. Alles wat we doen, heeft immers een financieel component. Op macroniveau is geld de bloedsomloop van een huishouden. Als mensen geen grip hebben op hun huishoudportemonnee, liggen problematische schulden op de loer. Als mensen niet zijn voorbereid op financiële tegenvallers, kunnen zij door (on) verwachte gebeurtenissen - zoals een echtscheiding, het krijgen van kinderen, verlies van een baan, ziekte of ongevallen - in financiële problemen belanden.

Betalingsachterstanden komen bij 35% van de Nederlandse huishoudens voor.[33] Een betalingsachterstand hoeft niet direct een probleem te zijn voor de persoon zelf, de schuldeiser en/of de maatschappij. Het Nibud spreekt van betalingsproblemen als betalingsachterstanden uit de privésfeer worden gehaald en de schuldeiser en de maatschappij er kosten voor maken. Van de Nederlandse huishoudens heeft 79% geen, 11% lichte en 10% ernstige betalingsproblemen. Onder ernstige betalingsproblemen vallen onder andere achterstanden van betaling van de huur of hypotheek, loonbeslag of afsluiting van de energie. Personen met betalingsproblemen vertonen ander financieel gedrag en beschikken over minder financiële vaardigheden dan personen zonder betalingsproblemen.

Verband met laaggeletterdheid

Voor laaggeletterden is het een extra grote uitdaging om rekeningen te begrijpen, toeslagen aan te vragen en de administratie bij te houden. Voldoende kunnen lezen en schrijven is een randvoorwaarde om een stabiele financiële situatie te krijgen en te houden. Laaggeletterden zijn dan ook veel vaker langdurig arm dan niet-laaggeletterden. Armoede en laaggeletterdheid gaan hand in hand: 19% van de laaggeletterden leeft ten minste één jaar in zijn of haar leven onder de armoedegrens.[34] Ook zijn laaggeletterden oververtegenwoordigd onder de schuldenaren die zich aanmelden bij schuldhulpverlening.[35]

Burgers met onvoldoende financiële vaardigheden in de arbeidsmarktregio West-Brabant

In de arbeidsmarktregio West-Brabant hebben naar verwachting bijna 31.000 huishoudens te kampen met ernstige betalingsproblemen en ruim 34.000 met lichte betalingsproblemen.

In onderstaande tabel is het percentage huishoudens in de arbeidsmarktregio West-Brabant weergegeven dat (langdurig) een laag inkomen heeft. 2% van de huishoudens moet langdurig (4 jaar of langer) rondkomen van een huishoudinkomen tot 101% van het sociaal minimum en 7% van een huishoudinkomen tot 120% van het sociaal minimum.

	Inkomen tot 101% sociaal minimum		Inkomen tot 105% sociaal minimum		Inkomen tot 110% sociaal minimum		Inkomen tot 120% sociaal minimum	
	Ten minste 1 jaar	4 jaar en langer	Ten minste 1 jaar	4 jaar en langer	Ten minste 1 jaar	4 jaar en langer	Ten minste 1 jaar	4 jaar en langer
AMR West-Brabant	6	2	7	3	9	5	12	7
Provincie Noord-Brabant	6	2	7	4	9	5	12	7
Nederland	7	3	9	4	11	6	14	8

Tabel 7. **Percentage huishoudens dat (langdurig) een laag inkomen heeft (2018) (exclusief studentenhuishoudens en huishoudens met een onvolledig jaarinkomen) (CBS)**

Overigens blijkt uit onderzoek dat de hoogte van het huishoudinkomen niet direct leidt tot een verhoogde kans op financiële problemen, maar het hebben van een uitkering wel, evenals het woningbezit (huurwoning).[36] Wel hebben huishoudens met een laag inkomen meer moeite met rondkomen. Daarnaast is bekend dat jonge huishoudens, meestal met een inkomen uit arbeid en vaak tweeverdieners, zich relatief vaker in een risicosituatie bevinden.

Een dergelijk risico is een zogenaamd betaalrisico; ruim 35.000 huishoudens in corporatiewoningen in de arbeidsmarktregio West-Brabant heeft een netto besteedbaar huishoudinkomen dat te laag is om aan alle basisuitgaven (woonlasten en overige basisuitgaven) te voldoen. Dat komt neer op 11,3% van alle huishoudens in de regio. Ter vergelijking: in Nederland is dat percentage 11,9%. Vooral de gemeenten Zundert, Bergen op Zoom en Roosendaal hebben naar verhouding veel huishoudens in corporatiewoningen met een betaalrisico; resp. 16%, 14% en 14% van het totaal aan huishoudens.[37]

Een aantal kinderen in de leeftijd van 0 tot 18 jaar groeit op in een meerpersoonshuishoudens waarbinnen de ouder(s) een inkomen heeft (hebben) tot 120% van sociaal minimum. Deze kinderen groeien op met een kans op armoede. In Nederland gaat het (in 2017) om 10,6%, wat neerkomt op bijna 350.000 kinderen. In de arbeidsmarktregio West-Brabant is dat percentage 8,7%, wat neerkomt op ruim 11.000 kinderen. Binnen de regio heeft de gemeente Roosendaal naar verhouding de meeste kinderen met kans op armoede (12,3%). Dat komt neer op 1.700 kinderen.

Daarnaast heeft in de arbeidsmarktregio West-Brabant 3,4% van alle huishoudens een bijstandsuitkering. Dit komt neer op ruim 10.000 huishoudens. Landelijk moet 5,2% van alle huishoudens of ruim 412.000 huishoudens rondkomen van een bijstandsuitkering. Binnen de arbeidsmarktregio West-Brabant kent de gemeente Roosendaal naar verhouding de meeste huishoudens met een bijstandsuitkering, namelijk ruim 6.800.

Daarnaast betrof op de peildatum januari 2019 bijna 17% van alle bijstandsuitkeringen in de arbeidsmarktregio alleenstaande ouders (uitkering naar grondslag leefvorm). Dit komt neer op ruim 2.100 alleenstaande ouders. Landelijk ligt het percentage op 17,6%. Binnen de arbeidsmarktregio West-Brabant hebben de gemeenten Halderberge en Woensdrecht naar verhouding de meeste alleenstaande ouders met bijstandsuitkering; 19% van alle bijstandsuitkeringen, wat in absolute getallen neerkomt op resp. 80 en 50 uitkeringen.

% huishoudens met bijstandsuitkeringen t.o.v. het totaal huishoudens	
Altena	2,2
Bergen op Zoom	5,8
Breda	5,2
Drimmelen	1,6
Etten-Leur	3,9
Geertruidenberg	3,2
Halderberge	3,2
Moerdijk	2,9
Oosterhout	3,8
Roosendaal	5,2
Rucphen	2,9
Steenbergen	2,5
Woensdrecht	2,7
Zundert	1,9
AMR West-Brabant	**3,4**
Provincie Noord-Brabant	**4,1**
Nederland	**5,2**

Legenda kleuren:

- < 2,4
- 2,4 < 3,0
- 3,0 < 3,6
- 3,6 < 4,2
- >= 4,2

Tabel 8. Percentage huishoudens met bijstandsuitkering t.o.v. totaal huishoudens (2019) binnen de arbeidsmarktregio. (CBS)

Peildatum januari 2019, % bijstandsuitkering naar grondslag alleenstaande ouder	
Altena	17,0
Bergen op Zoom	16,8
Breda	16,1
Drimmelen	16,7
Etten-Leur	18,1
Geertruidenberg	13,3
Halderberge	19,0
Moerdijk	17,0
Oosterhout	18,1
Roosendaal	17,7
Rucphen	17,9
Steenbergen	17,2
Woensdrecht	19,2
Zundert	16,7
AMR West-Brabant	**16,9**
Provincie Noord-Brabant	**17,7**
Nederland	**17,6**

Tabel 9. Percentage bijstandsuitkeringen naar grondslag alleenstaande ouder (januari 2019) (CBS)

Werkloosheids-percentage	
Altena	2,4
Bergen op Zoom	3,7
Breda	3,6
Drimmelen	2,5
Etten-Leur	3,1
Geertruidenberg	2,6
Halderberge	2,9
Moerdijk	2,7
Oosterhout	3,1
Roosendaal	3,6
Rucphen	2,7
Steenbergen	3,0
Woensdrecht	2,8
Zundert	2,6
AMR West-Brabant	**3,0**
Provincie Noord-Brabant	**3,2**
Nederland	**3,4**

Tabel 10. Werkloosheidspercentage (2019) binnen de arbeidsmarktregio (CBS)

Legenda kleuren:

- < 2,8
- 2,8 < 3,0
- 3,0 < 3,2
- 3,2 < 3,4
- >= 3,4

De arbeidsmarkt en de vaardigheden die nodig zijn om daaraan deel te nemen, zijn de laatste jaren sterk veranderd. Laaggeletterden zijn hierin extra kwetsbaar doordat zij zich vaak in beroepssegmenten bevinden waar het voor werkgevers weinig moeite kost nieuwe werknemers te vinden. Hun laaggeletterdheid komt bovenop de grotere kans op werkloosheid en het relatief lage loon dat sowieso al binnen laaggeschoold werk speelt.[38]

Het werkloosheidspercentage onder de beroepsbevolking is (in 2018) in de arbeidsmarktregio West-Brabant 3,3%. Dat is iets lager dan in Nederland (3,9%). Binnen de regio is het werkloosheidspercentage naar verhouding het hoogst in de gemeente Bergen op Zoom en Roosendaal (beide 4%).

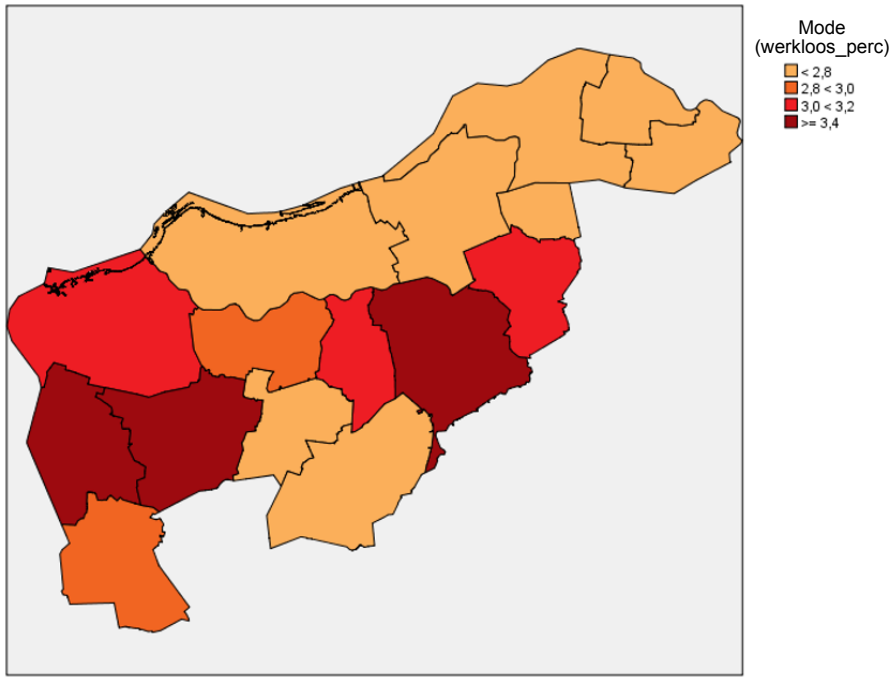

Figuur 8. Werkloosheidspercentage in de arbeidsmarktregio (2019) (CBS)

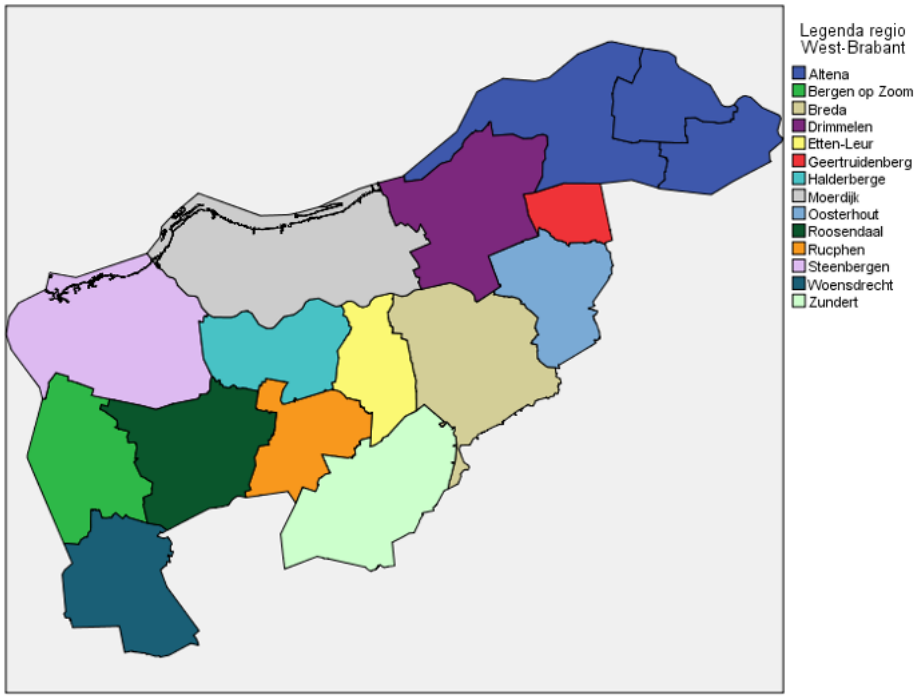

Figuur 9. Legenda van gemeenten in de arbeidsmarktregio

Tabel- en voetnoten

Legenda:
voetnoot
tabelnoot
link

Inleiding

Pagina 3
[1] Sociale en juridische vaardigheden worden niet meegenomen, omdat deze minder worden beschouwd als 'kernvaardigheden'. Daarnaast zijn over deze vaardigheden nauwelijks harde gegevens beschikbaar.
[2] De centrumgemeente is contactgemeente voor de arbeidsmarktregio. Hierin werken gemeenten en UWV samen m.b.t. het regionale arbeidsmarktbeleid, de registratie van werkzoekenden en vacatures en de dienstverlening aan werkgevers. Bij de totstandkoming van dit beleid in de regio en het bij elkaar brengen van publieke en private partijen hebben de centrumgemeenten een trekkersrol. Zie kamerstuk kst-29544-745, brief van de Minister en staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid aan de Tweede Kamer, 26-10-2016.
[3] Diverse bronnen (CBS, LISA, 2018 en 2019), via ***https://www.waarstaatjegemeente.nl.***

Pagina 4
[4] *Het aantal gevestigde personen minus het aantal vertrokken personen.*
[5] *Het CBS hanteert de volgende definitie: 1) de mechanische, fysische of chemische verwerking van materialen, stoffen of onderdelen tot nieuwe producten. De verwerkte materialen, stoffen of onderdelen zijn grondstoffen uit de landbouw, bosbouw, visserij en mijnbouw, alsmede (half) fabricaten uit de industrie. 2) reparatie en installatie van machines, apparatuur en andere benodigdheden voor bedrijven (geen consumentengoederen). Bij de eenheden in deze sectie gaat het vaak om fabrieken waar gewoonlijk machines en apparaten worden gebruikt. Eenheden waar materialen of stoffen met de hand of in de eigen woning tot nieuwe producten worden verwerkt en die producten op de plaats waar deze zijn gemaakt, zelf verkopen, zoals bakkerijen en kleermakerijen, vallen echter ook onder deze sectie. Industriële eenheden kunnen materialen zelf verwerken of dit aan andere eenheden uitbesteden. In beide gevallen valt dit onder de sectie Industrie. CBS (jan. 2019). Standaard Bedrijfs Indeling 2008, Versie 2018, Update 2019.*
[6] *Het CBS onderscheidt hierin enerzijds advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening (bijv. Rechtskundige dienstverlening, accountancy, belastingadvisering en administratie), maar ook reclame en marktonderzoek en Industrieel ontwerp en vormgeving, fotografie, vertaling en overige consultancy. Daarnaast is er verhuur van goederen en overige zakelijke dienstverlening. Hierbij moet er worden gedacht aan verhuur en lease van auto's, consumentenartikelen, machines en overige roerende goederen, maar ook arbeidsbemiddeling, uitzendbureaus en personeelsbeheer of reisbemiddeling, reisorganisatie, toeristische informatie en reserveringsbureaus.*
[7] *Hieronder verstaat het CBS Bedrijfs-, werkgevers- en beroepsorganisaties en ook levensbeschouwelijke en politieke organisaties, belangen- en ideële organisaties, hobbyclubs.*
[8] *Hierbij wordt onder vestiging verstaan: "Een locatie van een onderneming, instelling of zelfstandige beroepsbeoefenaar (dat wil zeggen elke fabriek, werkplaats, kantoor, winkel of andere bedrijfsruimte, dan wel elk complex daarvan) waarin of van waaruit een economische activiteit of zelfstandig (vrij) beroep wordt uitgeoefend door minimaal 1 werkzaam persoon."(LISA, oktober 2018), LISA-Handboek, definities, protocollen en achtergronden van LISA. Het percentage per sector geeft het aandeel van vestigingen in die betreffende sector weer ten opzichte van het totaal aantal vestigingen.*

Lezen, schrijven en rekenen

Pagina 5
[9] Buisman, M. & Houtkoop, W. (2014). Laaggeletterdheid in kaart. 's-Hertogenbosch/ Utrecht: ECBO.

Pagina 6
[10] De geletterdheid van personen tussen de 16 en 65 jaar is vastgesteld aan de hand van hun scores (schaal 0 - 500) in het PIAAC-onderzoek. Huijts, Bijlsma en Van der Velden (2020). Wetenschappelijke Verantwoording Doelgroepenanalyse Laaggeletterden. Zie ***https://geletterdheidinzicht.nl***.
[11] Naar schatting is landelijk 25,2% van alle 65-plussers laaggeletterd. Buisman, M., Allen, J., Fouarge, D., Houtkoop, W., & Velden, R. van der (2013). PIAAC: Kernvaardigheden voor werk en leven. Resultaten van de Nederlandse Survey 2012.
[12] Hier wordt de CBS-definitie van de migratieachtergrond gebruikt: iemand met een migratieachtergrond is een persoon van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren. Er wordt onderscheid gemaakt tussen personen die zelf in het buitenland zijn geboren (de 1e generatie) en personen die in Nederland zijn geboren (de 2e generatie). Naast personen met een migratieachtergrond wordt er onderscheiden in personen met een Nederlandse achtergrond. Zie Huijts et al (2020).
[13] Het gaat hier om mensen met een Nederlandse achtergrond die werkend zijn. Om de statistische kwaliteit van de clusteranalyse te kunnen waarborgen, hebben de onderzoekers bewust gekozen voor een beperkt aantal kenmerken en bijbehorende categorieën. Arbeidsmarktstatus kent daarom slechts categorieën: werkend, werkloos of niet actief op de arbeidsmarkt. Werkend omvat dus fulltime en parttime werkenden. Zie voor meer uitleg Huijts et al (2020).
[14] Bijlsma & Van der Velden (2019). Spreiding van laaggeletterdheid Inzicht in taal- en rekenvaardigheden per beroep, sector en type werkzoekende. Den Haag: Stichting Lezen.
[15] Idem als noot 5. De subgroepen komen voort uit de resultaten van een clusteranalyse van laaggeletterden in de PIAAC-data, aangevuld met CBS-registerdata.

Pagina 8
[16] Het gaat hier om de potentiële beroepspopulatie (15-65 jaar) die niet participeert op de arbeidsmarkt en een bijstandsuitkering, een WW- of AO-uitkering ontvangt.
[17] Zie voetnoot 7. Hier wordt de CBS-definitie gehanteerd. Het gaat om personen met een niet-westers of westerse migratieachtergrond, tenzij anders aangegeven.
[18] GGD (2009-2016). Gezondheidsmonitor Volwassenen en Gezondheidsmonitor Ouderen, trends 2009, 2012, 2016.
[19] Buisman en Houtkoop, 2014, Laaggeletterdheid in Kaart.
[20] DUO (2020). RMC Factsheet Convenantjaar 2018-2019 Nieuwe voortijdige schoolverlaters, Voorlopige cijfers - versie 1. RMC Regio 37 West-Brabant. Uitgave: maart 2020.

Pagina 9
[21] Christoffels et. al (2016). Over de relatie tussen armoede en laaggeletterdheid. ecbo & ROA. ***https://www.lezenenschrijven.nl/wat-doen-wij/oplossing-voor-je-vraagstuk/over-de-relatie-tussen-laaggeletterdheid-en-armoede***
[22] N.B. Het gaat om cijfers op basis van de resultaten van door ouders ingevulde vragenlijsten.
[23] *GGD Brabant-West. Jeugdmonitor 0-11 jaar, database (2017).*

Pagina 10
[24] CBS (oktober 2019). Posthumus et. al. De nieuwe onderwijsachterstandenindicator primair onderwijs Samenvattend rapport. Zie ook het dashboard dat het CBS heeft ontwikkeld in opdracht van het ministerie van OCW.

Digitale vaardigheden

Pagina 11
[25] SLO – Curriculum van de toekomst.
[26] Europese Commissie (2017). Human Capital: Digital Inclusion and Skills. Europes Digital Progress Report 2017. In dit Europese onderzoek wordt gekeken naar 4 dimensies van digitale vaardigheden: "information, communication, content-creation and problem-solving". Een persoon met lage digitale vaardigheden voert (beperkte) activiteiten uit op slechts één dimensie, voor de andere dimensies beschikt deze persoon niet over de juiste vaardigheden.
[27] Gillebaard, H. & Vankan, A. (2013). De digitale (zelf)redzaamheid van de burger: ondersteuning bij de Digitale Overheid 2017. Utrecht: Dialogic.
[28] Baay, P., Buisman, M. & Houtkoop, W. (2015). Laaggeletterden: achterblijvers in de digitale wereld? Vaardigheden van burgers en aanpassingen door overheden. 's-Hertogenbosch: ECBO.

Gezondheidsvaardigheden

Pagina 13
[29] Pelikan J., Röthlin F., Ganahl K., on behalf of the hls-eu consortium. Comparative report on health literacy in eight EU member states (The European Health literacy Project HLS-EU 2009-2012). Wien, 2012.
[30] Van der Heide, I. & Rademakers, J. (2015). Laaggeletterdheid en Gezondheid. Utrecht: NIVEL

Pagina 14
[31] GGD (2009-2016). Gezondheidsmonitor Volwassenen en Gezondheidsmonitor Ouderen, trends 2009, 2012, 2016.
[32] GGD (2009-2016). Gezondheidsmonitor Volwassenen en Gezondheidsmonitor Ouderen, trends 2009, 2012, 2016.

Financiële vaardigheden

Legenda:
voetnoot
tabelnoot
link

Pagina 15
[33] Van der Schors, A., Van der Werf, M. & Boer, M. (2016). Kans op financiële problemen 2016. Utrecht: Nibud
[34] Christoffels, I., Baay, P., Bijlsma, I. & Levels, M. (2016). Over de relatie tussen laaggeletterdheid en armoede. 's-Hertogenbosch: ECBO.
[35] Madern, T., Jungmann, N. & Van Geuns, R. (2016). Over de relatie tussen lees- en rekenvaardigheden en financiële problemen. Mesis.

Pagina 16
[36] Van der Schors, A., Van der Werf, M. & Boer, M. (2016) Kans op financiële problemen 2016. Utrecht: Nibud.
[37] Lokale Monitor Wonen via ***www.waarstaatjegemeente.nl.***

Pagina 17
[38] Sijbers et al (2016). De arbeidsmarktperspectieven van laaggeletterden in Nederland tot 2020. Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA), Maastricht University. i.o.v. Stichting Lezen & Schrijven: ***https://cris.maastrichtuniversity.nl/en/publications/de-arbeidsmarktperspectieven-van-laaggeletterden-in-nederland-tot***

Colofon

De gegevens uit deze rapportage zijn tot stand gekomen op basis van openbare bronnen. Cubiss is niet aansprakelijk voor foutieve vermelding.

© Cubiss, oktober 2020

Cubiss Brabant
Provincie Noord-Brabant